

ФЕДІР ДУДКО.

КРАСА ЖИТТЯ.

ОПОВІДАННЯ.

ЛЬВІВ-КИЇВ. 1922.

ЛІТЕРАТУРНА БІБЛІОТЕКА „РУСАЛКИ“.

ФЕДІР ДУДКО.

КРАСА ЖИТТЯ.

ОПОВІДАННЯ.

ЛЬВІВ-КИЇВ. 1922.

ЛІТЕРАТУРНА БІБЛІОТЕКА „РУСАЛКИ“.

ПРАВА АВТОРА ЗАСТЕРЕЖЕНІ.

В друкарні Ставропигійського Інститута у Львові
під управою Ю. Сидорака.

Краса життя.

Оповідання.

Червяк—це єдиний імператор над наїдками. Ми годуємо всяких тварей, щоб угодувати себе, а себе вгодовуємо про хробаків. Ситий король і худий старець—це тільки одна переміна за столом, це дві породи до одного столу... Ловить людина рибу червяком, що їв короля, і їсть рибу, що з'їла того червяка... Я хочу тільки показати, як король може пройти кишками старця...

Уїлліам Шекспір.

Hamlet Prince Danemarke.

В моїй кімнаті, мов у чернечій келії — тихо, супокійно. Зеленою стіною стоять за вікном і, довірливо притулившись до старих струхнявілих віконниць, старанно закривають його від людського ока густі високі кущі бузку. Від них у моєму покоєві вічно зелені сутінки і повно задуми й тихого смутку, що разом із таємничим шепотінням листя вільно плывуть крізь розчинене вікно знадвору і спокійно розходяться по темних кутках і широкій стелі.

Люблю душного літнього дня розлягтися в прохолоді цього затишку на мягкій турецькій софі

і, слухаючи веселе щебетання пташок у саду, поважне й діловите гудіння чмелів і тихе шелестіння зелених кущів, роздумувати над пляномірністю й гармонією сил природи. Або вночі спокійно сидіти в фотелі біля столу і, прислухаючися до мертвої тиши ночі, що незримим оком дивиться у розчинене вікно, думати, що може там десь, далеко під тобою, по той бік Земної Планети, сидить так само в фотелі перед столом друга, така ж, як ти, істота, — сидить ногами до мене, головою донизу, мов муха на стелі, і думає те саме, що й ти. Я і той невідомий з того кінця Землі — зовсім, як ті два королі на картах. Над тим невідомим зараз ясно світить сонце. Поспішає обігти Землю, щоби скорше покласти його в постіль і, вилізши незабаром тут із-за горбка, погасити зорі в небі, розбудити пташок і людину і знову похапцем бігти на захід. Сховатися за лісом, вилізти з того боку Землі й підняти мого двійника з ліжка... Так день-у-день, без кінця..

Ніхто в моїй кімнаті не заважає моїм думкам і не тривожить мого супокою. Живу, мов пустельник.

Великою розвагою і втіхою в моїй самотности є парка маленьких сірих пташок, що примостилися під моїм вікном на куці бузку, звива тут гніздечко і тіпиться тепер radoщами родинного щастя. Залетіла сюди ранньою весною, коли на кущах почало розпускатися листя, облюбувала собі цей затишний куточок і почала будувати кубельчко, в якому лежить тепер пятерко голих пташенят, що цими днями вийшли на світ із маленьких зеленкуватих явчок. Коли я сяжу в фотелі за моїм робочим столом, мені видно це кубельце. На моїх очах воно виросло, на моїх очах зявилося там пятеро нових маленьких живих істот, кволих, слабеньких і безпомічних, як хирє старці.

Нових своїх сусідів я помітив одразу ж, як вони сюди прилетіли і почали оселятися. Дуже зрадів їм і приклав старань, щоби не порушити їхнього спокою. Ходив на шпінках, перестав голосно читати й наспівувати пісень, навіть чхав і кашляв у подушку.

Вони помітили мене пізніше, вже тоді, коли гніздечко було готове і самиця сіла на яйця. Треба було бачити, як переполохалися пташки, довідавшись, що в близькому сусідстві з ними живе така велика і страшна істота. Спокійне їхнє щебетання, що весь час до цього вільно розлягалось по моїй кімнаті, враз припинилось. Обідві пташки відлетіли на високе сусіднє дерево і, боязко поглядаючи звідти на вікно, почали схвилювано про щось цвіринькати. Але переконавшись, що я не маю жадного наміру порушувати їхній спокій, повернулися на своє місце, поволі при звичаїлися до мого сусідства і врешті зовсім заспокоїлись.

Я весь захоплююся, дивлячись на цю маленьку парку жвавих створінь, що заклопотано турбується коло свого гніздечка. Сядеш і дивишся — і смієшся, і радієш, і тишишся. А иноді й засумуєш, згадавши, що зовсім і не чуєшся, як виросте цих п'ятерко пташат, покине своє гніздечко в тінявому зеленому затишкові і порозлітається в різні сторони, а ти залишишся тут із своєю самотністю й журбою і ніколи вже не побачиш їх, вільних, щасливих, радісних. Пробіжить літо, мине осінь, облетить мертве листя на кущах, впаде сніг і крізь морозне шкло буде видно з покою голі замерзлі віти кущів, з котрих тоскно глядітиме на тебе холодне, засипане снігом і сковане морозом, таке зараз привітне й тепленьке гніздечко...

Я тішуся radoщами й болю скорботами цієї маленької тихої родини. Приємно слухати веселе

щebetання скромних пташачих голосків і бачити, як раз-по-раз пурхне в куці котресь із заклопотаної парки і — дивись — несе вже щось своїм пташенятам: то хробачка, то осельню, то муху, то жучка, то щось із інших ласощів. Іноді й в самого зявиться бажання їм прислужитися. Набереш у жменю кришок хліба, висунешся з вікна й нахилиш до себе куці із гніздечком. Широко пороззявляють кріхитні істотки свої червоні найвні ротенята і довірливо чекають, поки чогось туди їм не кинеш. Підсліпувати, голі, безсилі, маленькі — смішно дивитися на них.

А в грозову ніч, коли шалено гуляє вітер у саду, кидає куці з боку на бік і несамовито рве на них листя, а в небі хрюскає грім і з шумом поллються водяні потоки на землю — не можеш спокійно спати. Лежиш і думаєш: а як воно там зараз їм, бідолашним? А старі куці, що давно вже знають про мою дружбу з гніздечком, всяк час нагадують мені про нього: то стукнуть гіллям у віконницю, то м'якко зашарудять листям по шклу, то зненацька шумливо й збен-тежено загомонять: — слухай-но, не спи, чи чуєш, що на дворі діється!...

Другою втіхою моєї самотности є старий господарський кіт — Васька. Облюбував собі місце на канапі в моєму покоєві і те тільки й знає, що лежить та спить. Підійдеш до нього, проведеш рукою по м'якій шерсті, а він, не розплющуючи очі, тільки муркне й перекинеться на пухнату спинку: — на, мовляв, полоскочи мене тут! Над звичайно ліниве створіння. На те, здається, тільки й живе на світі, щоби весь вік спати.

— Колись за-молоду ловив миші, — оповідає про Ваську господаря. — А тепер — куди вже йому, старому! Забув навіть, які вони й на світі є. Скорє хвоста йому відгризуть.

А він, немов не про нього й розмова, — лежить собі, зажмуривши очі, й ні гадки...

Сьогодні зраня напав на мене якийсь поганий пригнічений настрій. Якось неохоче пив каву, не думав про свого двійника з того боку Землі, не вдавався в космічні міркування, навіть не мав охоти побавитися з Ваською.

— Не на ту ногу встав, — пояснила мені господиня.

Походив із кутка в куток, скупив кілька папірос, узяв нарешті капелюха, запер покій і вийшов на вулицю.

Однак не розважила мене й вулиця. Проблукав трохи по місту й повернувся до дому. Відімкнув покій, кинув капелюха на стілець і сів у фотель. І враз почув тривогу за вікном: мої маленькі сусіди неспокійними голосками сповіщали про якусь небезпеку.

Хутко підвожуся, підхожу до вікна.

Під куцем сидить кіт Васька і, держучи щось у зубах, сердито бурчить. Вигляд у нього незвичайний — якось наїжився, настобурчився, надувся.

— Ваську! — кличу його.

Кіт іздрігнувся, блиснув на мене гнівними хижими очима і напорошився.

— Ваську! — кличу його вдруге.

Кіт забурчав, стиснув у зубах свою поживу і невдоволено подався в траву.

А пташки нервово вертаються на сусідньому каштані і, надриваючи собі груди, безнастанно про щось щебечуть. Запримітивши мене, перепурхують із каштана на куці й, немов жаліючися, турботно оповідають про щось своєю чудною, нікому в світі незрозумілою мовою.

Простягаю руку і нахилию до себе гілля з гніздом. І з жахом бачу, що пташат у йому нема. На мягкому, теплому ще денці гнізда, де

лежали пташенята, сиротливо біліє кілька нижних пухнатих піррочок.

Поправити діло вже пізно — Васька високо висунув голову з трави і, кровожадно облизуючися, до чогось уважно прислухається. Зі всього видно, що із своїм жорстоким злочинним ділом він покінчив.

Безсило випускаю гіллячку з рук, дивлюся на осиротілу парку пташок, що розпачливо плигають на вітах і побиваються за пташенятами, й прямую до канапи.

Лягаю, закладаю руки за голову і думаю:

— І це зветься — гармонія сил природи! Це — краса життя! Це — пляномірність законів вічного руху!... А де ж, у чому та благість доброї Волі і великого світлого Розуму, що держать у своїх руках цілу світобудову і керують всіма законами життя!... Твориться, множитья один рід життя для того, щоби другий його пожер... Пташка поїдає хробака, кіт — пташку, Хинець чи Італієць, чи який там дідько — пожирає kota, хробак — Хинця... Одно служить поживою для другого...

І думаючи це, підвожу очі вгору, де наді мною щось жалісно і тонко запищало. І бачу — в густій танині павутиння безсило бється муха, а моторний і хваткий, як акробат, павук заклопотано порасться біля своєї жертви, опутуючи її тонкими нитками клейкого прядива.

— Ге ге, голубе, а звідки ти тут узався!

Дивлюся на павука і, слідкуючи за хапливою роботою його рухливих лап, думаю:

— Краса життя!... Гармонія сил природи!... Хе-хе... А блохи!... А комарі!... А блощиці! А мошки! А овади, бацілі, хробаки, гади, акули, паразити, крокодилі... Ха-ха-ха-ха!...

Засміявсь я так голосно, що павук покинув муху і полохливо втік у куточок своєї сітки.

З саду щось м'ягко впало на вікно. Повертаю голову. На підвіконні стоїть кіт Васька і, піднявши сторч хвоста, якимось винувато й нерішуче поглядає на мене. Чекає, щоб я його покликав до себе. Він завжди це робить, заходячи до мого покою — зупиниться біля дверей і чекає. Покличеш його, а він видушить із себе коротеньке: а! — підніме хвоста і, якимось особливо муркочучи, підходить до мене м'ягкою повільною ходою.

На цей раз я його не кличу. Він мені гидкий. У двері постукали.

— Ви вдома?

Озиваюся.

— Прощу до обіду, — каже господиня своїм молодим грудним голосом і, дрібно цокаючи корками черевиків, відходить од дверей.

Я не рухаюся.

— Обідать!... Їсти!... Кого?... Свиню? Теля? Курку? Рибу?... Кого сьогодні доведеться їсти?...

Мені стає гидко від моїх думок. Але плунок, почувши знайоме слово: „обідать!“, починає настирливо й уперто вимагати встать.

— І в нас, мізерних люців, вистарчає ще зухвальства, сміливости, нахабства називати себе „вільними“!... Вільна людина... Свобідна істота... Хе-хе... Раби, невільники, нещасне бидло, що запряжене в таке ж точнісенько ярмо, як усе на світі — от ми що, а не „свобідні“ люде!... Погані слухняні раби... Раби шлунку, раби сну, раби вкладеного в нас інстинкту, раби чужої волі, чужих бажань, прагнень, емоцій, імперативів, які звемо „своїми“... Як свині, як блощиці, як п'явки, як слимаки, як пташенята, що їли хробаків і осельниць і яких поїв кіт-Васька, як кіт Васька, що онде сидить і, вичухуючи задньою лапою з себе блоху, гидко облизується... Тьху!

Я рішуче встаю, злісно зачісую волосся перед люстром, чищу щіткою вбрання й вихожу.

— Дуже прошу! — гречно запрошує мене господиня, підсовуючи посуд із рибою, ковбасами, яйцями, сиром...

І бачучи, що я якось незвичайно розглядаю все, що стоїть на столі, запрошує вдруге.

— Якийсь ви справді сьогодні... незвичайний! — ласкаво зауважує вона і весело сміється, показуючи свої білі й блискучі, мов огіркове насіння, зуби.

Я беру кусник хліба і відкидаюся на спинку стільця.

Погляд мій падає на лискучий, мов жир, чорний лякир чепурного черевика, що гарно сидить на її маленькій, елегантній, спокусливо виставленій ніжці, й невідступні думки знову затовклися в моїй голові:

— Лякована шкіра вбитої животини... А її розкішний капелюх із натуральною птицею!... А боа з кун!... А пишне манто з морських котів!... А шкіра ведмедя, що в мене на підлозі біля канапи!... А...

— Але ж прошу! — запрошує вона ще раз, уважно поглядаючи на мене. — А в нашого сусіди нещастя. Пішли діти до лісу по ягоди й гадюка вкусила девятилітнього синка... Був лікар... Невідомо ще, чи житиме... Скільки сліз, плачу, горя, коли б ви знали... Ціле нещастя...

Я пильно подивився в очі господині і несподівано для самого себе, неначе чогось зрадівши, зареготав. А потім раптом ухопив вилку і з якимсь розлютованням накинувся на їжу. Ів сардини, ковбасу, сир, яйця і враз, ні з того, ні з цього, запитав:

— А підливу з солов'ячих язичків ви їли коли?

Господиня витрещила на мене здивовані очі.

— Що? З солов'ячих язичків?... Ніколи навіть не чула...

— О, чудесна річ!... Знаменита!... — сказав я.

— Ви їли? — спитала вона.

— Я?... Ні, я не їв... Гадаю тільки, що річ чудесна...

Господиня задоволено подивилася на мене. Навіть перестала їсти.

— Що це за настрій у вас сьогодні?

— Настрій? Абсолютно ніякого настрою... То-б-то, звичайний... А знаєте що... Колиб я мав змогу переловити на Землі всіх людей, звірів, риб, птиць, павуків, жуків, хробаків, блощиць, — переловив би, змішав усе до купи, зготував би венігрет і ззів... Слово чести...

— Павуків, хробаків... Ф-фі! Це при столі таке... Але я ніколи не сподівалася, що у вас такий молодецький апетит... Їй-богу...

— Ззів би! — впевнено сказав я і витер серветкою уста.

На столі стояли у вазах свіже нарізані троянди. Трупи квіток безсило попускали в холодну воду зелені стеблини і мертвим запахом напоювали повітря над столом.

Я підвівся зі стільця, понюхав квітку, поцілував ручку господині і вийшов.

Кіт-Васька сидів, похнюпившись, на вікні в мойому покоєві і тоскно жмурих очі.

Я підійшов до нього, взяв на руки і попростав до каналі. Ліг, поклав його собі на живіт і, поглажуючи рукою по пухнатій спинці, звернувся до Васьки:

— Однакові, мій друже, ми з тобою... Однаковісенькі... Хіба що різний трохи смак маємо. Тобі більше до вподоби все сирове, а мені смажене... Та ще може різне те в нас, що в мене иноді болять зуби і я хожу до дентиста, а в тебе

зуби не болять і ніяких дентистів тобі не потрібно.. А врешті — все так само... Все...

Васька лежав у мене на животі, спокійно слухав мою розмову і тихо муркотів.

А там, за вікном, возносячи безсилу тоску до неба, сонця, весни, зелених кущів, марно щебетала парка маленьких сірих обездолених пташок...

Червень. 1921.

Тарнів.

В потоках вічності.

(З нічних настроїв).

Не спиться.

Мягко, мов на пружинці, гойдається тоскне полум'я свічки. Сумно блимає на темних стінах покою і полохає визируючі з-поза закутків боязкі соромливі тіни.

До темного шкла вікон припала холодна темрява ночі і мовчазно дивиться в кімнату чорними сліпими очима.

Тихо.

На нічному столикові біля мене пульсує дзиґарик. Короткими ритмичними вдарами вибиває безустанний польот вічності.

Цік-цік-цік... Цік-цік-цік... Цік-цік-цік...

Беззупинним струменем із невичерпних джерел майбутності переливається через грань сучасного жива безконечна течія часу і, тут же вмираючи, тихо пливе в небуття, несучи в неживих холодних потоках своїх цілий океан промайнувших секунд, годин, років, століть...

Навкруги тиша. Тягуча, як клейстер, глуха, як льох.

Деся за вікном прокричав півень. Журно прорізав криком сонну тишу і завмер в дрімливій мовчазності ночі.

Знову тихо. Знову чути, як невпинно тече час за безнастанним стукотом дзиґарика.

Полум'я свічки плигає на гнотикові, немов бажаючи відірватися від нього, і з кожним коливанням, з кожним коротким ударом дзиґарика сідає все нижче і нижче.

Свічка поволі згорає.

В суміжній кімнаті хтось спить. Чути рівномірні видихи сплячої істоти.

Кожний подих — крок до кінця. Ступінь в безконечнім процесі горіння життя.

В згоранні свічки, в ритмічній пульсації дзиґарика, в монотонних подихах сплячої людини я чую невпинний хід часу. Польот вічності. Горіння життя. Побідний похід смерти.

З полицок книжкової шафи мовчазно дивляться на мене темні спинки палятурок з мертво-холодними блискучими золотими написами.

Євангелія Христа. Овідій Назон. Шекспір. Ніцше. Шевченко...

Колись усе це жило. Вчилось, учило, думало, хвилювалося, жадало, змагалося, боролось, страждало.

Час промайнув. Усе згоріло в неблаганім процесі непереможних законів життя. І тільки холодно-мовчазні букви писань залишилися на папері і з кожним стуком дзиґарика старіються, пливучи у вічність.

Струнками рядами виглядають із шафи сумні написи:

Єгипет. Халдея. Рим. Козаччина. Велика французька революція.

Усе позаду. Усе поплило за хвилями часу в таємничі простори небуття. І тільки мертві літери вкритих порохом книг стоять у сумних сутінках шафи й іноді комусь нагадують про кипуче життя вимерших поколінь, про яскраві сторінки людської історії, про велику добу колишньої слави, культури, поступу, боротьби...

Дзиґарик невпинно вистукує нечутну ходу часу:

Цік-цік-цік... Цік-цік-цік...

Десь серед книжок у шафі тихо шкрябується миша. Маленьке створіння, яке тільки й живе вільно, коли сплять люде.

Гризе шкуратяні палятурки мертвих писань великих людських ґеніїв.

Десь у сухій рямі трюма точить дерево шашель.

Тихо.

Чую, як бється серце. Невтомна машинка, яка, як і дзиґарик, вистукує ритмічний помах крил вічності.

Чую і знаю, що з кожним ментом, з кожним рухом цієї машинки, я крок за кроком одхожу у вічність, згораю в процесі життя, плину по лону невідержно текучої ріки часу в океан небуття — за невпинним походом смерти, за безнастанним польотом часу.

Всьому є початок. І всьому є кінець.

І горінню свічки, і диханню людини, і пульсації серця, і крикові півня, і шкряботінню миши, і дирканню шашеля, і життю народів, і бурхливим добам історії, і людській культурі, і людському поступові...

Всьому.

Нема кінця тільки одному — вічному рухові, вічному ходові часу...

Цік-цік-цік... Цік-цік-цік... Цік-цік-цік...

Знову прокричав півень. Знову зашаруділа миша.

Крізь холодне шкло вікон крадькома пробираються в кімнату сіро-молочні, туманно-неясні тіні досвітку.

Розвиднюється.

Коли ж я буду спати?

Але хіба не однаково, чи спав би я, чи не сплю: закони вічного польоту часу безупинно несуть мене в небуття.

Я згораю.

Я тихо, хвилина за хвилиною, поволі вмиваю.

Полум'я свічки враз перелякано здригується, розпачливо хитається, бігає з сторони в сторону, немов утікаючи від рук когось уперто - невблаганого, блимає раз-другий в останній агонії і раптом зникає в сірій мряці, що невдержною течією проривається знадвору крізь холодні шибки вікон і заливає весь покій...

На буркові, важко гримаючи і дрібно трясучи стіни будинку, затарахкотіли колеса.

Тягучко і сумно загудів у повітрі далекий монастирський дзвін.

Прокидається від сну велике, постарівше на одну ніч, бурхливе місто,

Зачиргикали горобці. Забуркотів голуб.

І я чую, як тихий сон, що всю ніч був десь осторонь мене, нечутно підійшов до постелі, вкрив мене легкою дрімотою, обгорнув з усіх боків віжними пуховими лапами і обережно торкнувся до моїх очей кінчиками своїх клейких липучих пальців. Кліпки склеїлися, стягнулись, і я, чуючи, як м'якко розливається в повітрі гудіння далекого дзвону, що вдар за ударом вибиває плавний польот вічності, почав засипати...

Близько, біля мого вуха, тихо шелестить дзигарик:

Цік-цік-цік... Цік-цік-цік... Цік-цік-цік...

Я тихо пливу на хвилях часу в безмежний океан небуття...

Березоль, 1921.

Тарнів.

Бог і Смерть.

(Гуцульська легенда).

Коли Бог створив перших людей і все, що живе на Землі, створив Він і Смерть. Була вона подібна до людини, була гарна, мала людське серце й людську душу і була добра.

Одного разу Бог покликав до Себе Смерть і каже їй:

— Дивись, он там, коло того лісу, стоїть хатина, в якій живе побережник. Піди і принеси Мені його душу.

Пішла Смерть по побережникову душу.

Заходить до хати.

— Тут живе побережник? — питається в жінки,

— Тут.

— А де він?

— Нема, пішов десь до лісу, — каже жінка.

— А на що тобі його треба?

Смерть і каже:

— Я—Смерть, яку післав Бог по душу твого чоловіка.

Почула це жінка, залилася слізьми, впала навколішки перед Смертю й заголосила:

— На кого-ж залишаєш ти мене, нещасну вдову, і шестерко малих діточок—сиріт!

І почала благати Смерть, щоби не брала души в чоловіка.

Поглянула Смерть на шестеро дрібних діточок, подивилася на бідну жінку і стиснулось її серце в грудях од жалю до них.

Повернулася, вийшла з хати і помандрувала до Бога.

Приходить, а Бог і питає:

— А де-ж побережникова душа, по яку Я посилав тебе?

І відкажує Богові Смерть:

— Не взяла я души в побережника. Поглянула на бідну жінку його, подивилася на шестерко малих діточок, що зістануться сиротами після нього, і подумала: „А хто-ж подбає про них, бідолашних, коли я заберу його душу?“ Жаль мені стало їх, і не взяла я души в побережника, по яку Ти посилав мене.

І каже Бог Смерти:

— Іди до моря, спустися на дно морське і принеси Мені камінь, що лежить там.

Пішла Смерть до моря, спустилася на дно морське, взяла камінь, що лежав там, і приносить його до Бога.

От Бог і каже:

— Розбий цей камінь.

Розбила Смерть камінь, а в камені червяк.

І каже Бог Смерти:

— Ти бачиш червяка? Як же могла ти думати, що Я не подбаю про малих шістьох діточок побережника, по якого душу Я посилав тебе, коли Я памятаю про червяка, що лежить у середині каменя на дні моря!

І сказавши це, махнув Бог рукою на Смерть.

І стала Смерть — бездушною, безсердечною, страшною і злою.

Лютий, 1921.

Тарнів.

Казка про щастя.

„...Чують голос:
— Що волите, чи бідувати
за-молоду, чи на старість?“

Казка про перстень.

М. Яцків.

Жило якось двоє молодят. Любилися, кохалися та одного дня й побрались.

Стояв у тих місцях серед лісової гушавини предковічний скит і з давен давна жив у йому пустельник. Подвизався у великих трудах і пості, вбивав свою плоть і людські пристрасти і мав славу святого. З далеких країв сходилися до нього люде і всіх обдаровував він ласкавим словом, мудрою порадою, віщим пророцтвом.

Отож побрались молодята та просто з-під вінця до старця.

Прийшли, схилили покірливо голови й питають:

— Скажи, святий старче, чи чекає нас щастя у світі?

Підвів на них очі праведник і каже:

— У кожного в світі є щастя. Тільки приходиться воно різно: до одних раніш, до других пізніш, одному за молодих літ, другому на старість. Живіть собі, любіться, підтримуйте в житті

одно одного, а щастя свого часу саме до вас прийде.

— Але коли ж воно прийде? — питають молодята.

— Ніхто того не може знати, — відказав їм старець.

Зітхнули молодята, замислилися, а потім молодиця й каже:

— Ох, як хотілося б мені бути щасливою замолоду!

А чоловік її глянув на неї та й каже собі:

— За молодих літ і злиднів зазнати не страшно. А я б хотів мати щастя на старість.

Пильно поглянув на них старий праведник.

— Не в одно щось, мої діти, думки у вас. Проте скажу вам от що. Коли хочете, щоби здійснилося те, чого бажаєте, щиро помоліться, вийдіть зоряної ночі у чисте поле і, думаючи про свої бажання, пильно глядіть на небо: коли котитиметься зоря, встигайте, покіль не потухла, трічі сказати: хочу! — тоді справдиться.

Подякували молодята старцеві за пораду, вклонилися низенько й пішли собі до дому.

Як настала ніч, вийшли в чисте поле й зробили так, як навчив їх старець.

Недовго після того жили молодята в парі. Десь узявся кучерявий молодець, причарував до себе молоду жінку й намовив її втікти з ним від чоловіка. Послухала, втікла. Молодець її скоро покинув. Пішла в найми, привела дитину, вдушила її, а потім і сама кинулася в воду.

Прочув про це чоловік її, згадав старого пустельника і гірко всміхнувся:

— От тобі й щастя!

Довгі роки прожив той чоловік на світі, зазнав великого нещастя й лихого долі і дожив до великої старости. От і чекає на своє щастя. Дні біжать за днями, тижні минають за тижнями, зі-

гнувся старий, поксив, труситься старечим тілом, а щастя все нема. А одного дня якось приходить по нього й Смерть.

— От і дочекався нарешті! — гірко сказав старий і закапали йому сльози з очей.

А Смерть, бачучи те, й питає:

— А чи знаєш ти, чоловіче, хто я?

— Як не знати, знаю! — відказує старий. —

Ти—Смерть, що прийшла по мене, нещасного.

І каже тоді Смерть до нього:

— А чи ж знаєш ти, чоловіче, що таке є Смерть для людини?

Всміхнувся старий на ці слова й відказує:

— А хто ж би цього не знав! Смерть для людини — це кінець її життя. Живе — живе чоловік, набирається і мудрости, і слави, і радощів, і горя, а ти приходиш і враз забираєш усе від нього. Хто не знає, що таке Смерть для людини!

— От то-ж-то й воно, — каже Смерть, — що ви, люде, пишастесь своєю мудрістю, а зовсім не знаєте, чим є Смерть для вас. Я є щастя для людини. Життя—це горе і муки для живого, хто б він не був і як не жив би, а вся та мудрість, і слава, і радощі, і щастя, про які говориш ти— усе те одна пуста суєта. Але всяке живе тим щасливе, що завжди має мене поперед себе, має Смерть. Я беру його від життя і ввожу в небуття, яке є царством вічного спокою, блаженства і безкінечного щастя. Отже мавш щастя, що прийшло до тебе на старости літ, як ти того сам бажав.

Почув це старий і склав покірливо руки до молитви.

І виразом тихого щастя й спокою вкрилося лице неживого старця.

Липень, 1921.

Тарнів.

Божественна краса

(Фрагмент життя).

Я ввійшов у купе вагона, поставив речі, огледівся і, забачивши її, вмить сів і закаменів.

Такої дивної жіночої краси, відколи живу я ще не бачив.

В лице її був вкладений увесь ґеній божественної творчости. В розкішних формах її пишного тіла було зібрано всю силу диявольської спокуси.

Я нерухомо, мов заворожений, сидів і жадібно впивався красою її неземного очарування.

Вона весь час дивилась у вікно. Але почувши на собі жадібність мого пильного зору, повернула в мій бік голову і облила мене теплим ласкавим поглядом, що перевернув мені всю душу.

Я нічого не чув і нічого не бачив. Не чув, як двоє пасажирів нашого купе про щось жваво говорили, як прогудів паровик і як, плигаючи на стрілках і зменшуючи ходу, поїзд підпливав до якоїсь великої станції.

Опамятався лише тоді, коли вона, вирівнявши на весь зріст свій пишний стан, підвелася з канапи і гордо, мов королева, вийшла з купе.

Я кинувся за нею. Але побачив її на пероні біля вагону, зрозумів, що на цій станції вона не сходить, і хутко попростав до буфету.

Купив найбільше і найкраще пуделко чоколяди, десяток мандарин і сквапно вернувся до вагону.

Вона була вже там. Була сама.

І тільки я хотів розкрити свого рота, щоб заговорити до неї, як ураз вона повернулася до мене і проговорила:

— Причиніть дверá, очінно дмьоть!

На мене мов сікнув хтось з сіфона.

Я круто повернувся, вискочив з купе, щільно закрити за собою двері і, сівши на стілець у проході, витер піт на чолі.

І вслухуючись у плавне торохтіння колес під вагоном, в обі щоки запахався чоколядою, заїдав її мандаринами і сердито про себе бурчав:

— У-у, чорт! І треба ж тобі: „дмьоть“!... А най тебе шляк трафить із твоєю божественною красою і твоїм „дмьоть“!...

У купе я зайшов лише після того, як вона зовсім зійшла з поїзду.

1920. — Тарнів.

Випадок.

Оповідання.

Я з подорожнім своїм товаришем Донченком сиділи на верхній відкритій палубі пароплава, мовчали і любувалися дивною красою тихої весняної ночі.

З прозорої небесної височині глядів на землю чистий місяць і заливав чарівним світлом водяне дзеркало Дніпра, високі кручі темних берегів з дрімливо застиглими на них кущами дерев і неоглядні простори зеленої луки, що розіслалися широкими подолами до безкраї далечині, на котрих то тут, то там блищали срібними смугами пізні застої води. Невгавучий жаб'ячий скрекіт і жорсткі диркання деркачів стояли над плавнями, і звуки ці наповнювали беріг таємничістю невідомого, недоступного людському розумінню життя, що затаїлося в тиші болотяних вод і в густих зарослях комишів і очеретів. Чорною плямою стояла на обрії далека хмара і час на час беззвучно спалахувала на ній блискавка...

І було стільки чарівництва, стільки невимовної краси в цім царстві величного спокою, що ми застигли в мовчазнім заглядінні, віддавшись кождий тим високим почуттям і чудовим настроям, які завжди підіймає в душі вічно прекрасна і вічно хвилююча українська ніч.

Незвичайний спокій вод порушав лише плескіт колес, що відгукувався таємничим шамотінням по надбережних кущах і камінню, та мокре хлюпання кожо бортів розбуджених пароплавом сонних вод.

Раптово проревів густий тягучий бас гудка, сполохнув тишу бережних ярів і байтраків і, спотикаючися, розбігся лякливою луною по обох боках річки, завмираючи сумними відголосками в сполоханих далечінях.

— Якась пристань, — сказав я, приглядаючися до невеличкої будівлі на березі з ліхтариком на мачті, до якої, перерізуючи річку навкося, прямував наш пароплав.

Біля нас проходив матрос.

— Яка це пристань? — спитав я.

Матрос назвав пристань.

— Як, як? — швидко перепитав його Донченко.

Матрос назвав удруге.

Донченко хутко підвівся з лави, підійшов до бареру палуби і став пильно вглядатися в високий беріг, що наближався до нас, на вершечку котрого серед густих дерев були мальовниче розкидані білі, залиті місячним світлом хатки. Трохи осторонь од білих хаток стояли, скупчившись на горбку, вітряки з піднятими догори, розпостертими крилами, подібні у північ до великих чорних птиць, що от-от здіймуться з землі і полетять.

— Ма-а-а-а-а-а-а! — скомандував у рупор капітан.

І коли пароплав підійшов близько до берегу, почувся:

— Стоп-п-п!

Пароплав стукнувся об причали і неприємно захитавсь.

І в наставшій тиші, чудної після звиклого плескіту колес, почувся трепочуче тьохкання со-

ловіїв, що солодко заливалися від щастя любови в тінявих чагарах берега.

Хтось зійшов із пароплава на беріг, хтось сховався із берега на пароплав.

— Гого-ово! — почувлося знизу.

Знову густий бас гудка, що розбігся луною далеко навкруги, і за ним:

— Два повороти назад!

— Ма-аллий!

— Прибав!

— Повний!

І пароплав почав хутко відходити од берега на середину річки.

Донченко; як і раніш, стояв, припершися до ґрат палуби, і пильно вдивлявся в крутий беріг з вітряками і маленькими хатками на горі, що відпливав од нас. І коли він зовсім зник, роставши в темній масі круч, що пливли назад, Донченко сів, глибоко зітхнув і тихо, про себе промовив:

— Знайомі місця...

— Бували тут? — спитав я.

Донченко подивився на мене, помовчав і потім, немов через силу, промовив:

— Так... бував...

І вже після значної павзи додав:

— Був властиво тут, у цьому містечку, один лише раз... До того ж, цілком випадково... Але з цим місцем у мене зв'язано дуже і дуже багато в житті...

Я обережно глянув на Донченка. Він сидів на лавці, якимось чудно втягнувши голову в плечі, і нерухомо глядів у далечинь.

По кількох хвилинах мовчання він ураз випростався, зробив енергійний рух рукою, якимось оживився і посунувся на лаві, даючи мені місце сісти, хоча місця було й без того багато.

— Сідайте. Розкажу вам про випадок, який стався зі мною тут, у цьому містечку. Історія не зовсім звичайна...

І коли я сів, почав:

— Сталось це літ сім тому... Та сім літ як-раз і є, бо минуло з тої пори рівно стільки часу, скільки служу я у вашому місті. Треба вам сказати, що причиною переходу на службу до вас, на північ, був виключно випадок, про котрий я збираюся зараз оповісти вам...

По скінченні університету, як це вам відомо, служив я перше на сході, звідти було переведено мене на південь і вже з півдня мав я призначення сюди, в повіт, у якому знаходиться оце містечко.

Треба було трапитися, що як-раз на в'їзді в містечко коні мої чогось злякалися, шарахнули в бік, фурман у мене був роззява і страшенний тюхтій, не втримав коней, повоз перевернувся і я впав у канаву. Забитися я не забився, але коли піднявся з землі й огледівся, то запримітив, що на лівій руці, от-тут-о, трохи вище долоні, точилася з-під рукавички кров. Скинув рукавичку, бачу — невеличкий розріз. Очевидячки, падаючи з повозу, зачепився за щось гостре. Жадної уваги на ранку я не звернув, нашвидку обгорнув руку носовою хустинкою і почав допомагати фурманові підняти візка.

Але нокіль я до-схочу налаявся, та поки ми підняли візок, та владнали все — моя хустинка пройшла наскрізь кровю.

Е, бачу, діло кепське! Треба поспішати до містечка. Знайдеться, міркую собі, там яка аптика або принаймні фершал...

Сідаю у повоз, їду. Довідуюсь од прохожих, що в містечку є не тільки аптика і фершал, а є й лікарка, і, як мені сказали, „дуже добра лікарка“.

Приїзду в містечко, шукаю лікарку. Туди-сюди, сюди-туди, нарешті знахожу. Моя хустка тим часом зробилася зовсім червона від крові.

Хутко відчиняю фіртку, що вела в квітник, квапливо прохожу доріжку, яку обступала з боків зелена стіна дикого винограду, схожу на веранду і міцно натискую гудзик дзвінка.

Чекаю. Бачу — скромна візитова картка на дверях: „Г. Лашкевич“, а знизу дрібним друком: „лікарка“. Два вузьких вікна по боках дверей. Горшки на підвіконнях, із котрих підіймається, закриваючи весь просвіт вікон, якась густа зелень. Чистенький білий domeк із малиновими фіранками на вікнах. Квітник перед вікнами, в квітнику безліч квітів у кльомбах. На всьому ознака догляду, дбалости, старання..

Двері не відчинялися.

Знову натискую кнопку і натерпляче чекаю...

Пирхають на вулиці коні. Голосно позіхав фурман.

Обертаюся до фіртки і бачу сонну, ліниву, до всього в світі байдужу постать фурмана, що нерухомо сидить на передку візка. Вигляд його дратує мене.

— Гнате! — звертаюся до нього. — Ти б зліз із візка та роздивився добре, чи не поламалося що... Встань лишень, подивись, чи все справно... Буває що поламалося, можна тут полагодити в містечку...

Гнат покволом устає і з нехиттю розглядає візка.

Обертаюся до дверей, щоби подзвонити ще раз, коли бачу розчинені двері і в дверях високу струнку постать молодій панни з гарним поважним обличчям, яке відразу страшенно когось мені нагадало.

Вона мовчки стояла й, очевидячки, чекала кінця моєї розмови з Гнатом.

Я відразу вирішив чомусь, що це сама лікарка, ввічливо перепросив її і коротенько розповів про свою пригоду.

— Будь ласка, заходьте! — запросила вона, відступаючи в передпокій, і, коли я зайшов, одчинила двері в сусідню кімнату й попросила мене туди.

Це був, як я роздивився, її прийомний покій, бо там стояв якоїсь чудної незвичайної форми стіл, через шкло в шафі було видно пляшки з латинськими написами й медичний струмент і пахло якимись ліками.

— Сідайте, — запросила лікарка, вказуючи на стілець.

Вона хутко накинула на себе халат і підійшла до вмивальниці. І поки мила руки, я встиг, по старій своїй звичці, уважно оглядіти її гарний стан, оддавши в думках належне красі її рук, принадним плечам і прекрасному бюстові.

Вимивши руки і держачи її простертими вперед, вона сказала мені скинути хустку з руки і взялася за перевязку.

Була вона поважна й діловита і робила все мовчки. І мені було досадно й ніяково, що вона своєю поважністю й якоюсь підкресленою мовчазністю позбавляє мене можливості заговорити з нею.

Тепер я міг добре роздивитися її обличчя, розумне, хороше, поважне, з нервовими складдинками над бровами, що красномовно свідчили про багато передумане і пережите. Чимсь близьким, але давно минулим, повіяло на мене від її лица з маленьким чепурним ротом, зі складками по кінцях губ, колись, очевидячки, веселими, а тепер на диво серйозними, з рівним, трохи блідим носом і з гладким, просто зачесаним во-

лоссям, од якого віяло дівочою скромністю і чистотою. Лице це я немов бачив колись, немов давно, в минулому, воно було мені таке знайоме, близьке... І разом з тим воно було для мене цілком нове і незнайоме... Очей її я не бачив — вона ні разу не глянула на мене.

І дивно: в моїх черствих у той час і неохайних що до жінок почуттях ворухнулось на мить— і, коли не помиляюся, вперше в житті—щось чисте і шляхетно-високе...

— Тут є ще задра і друга маленька ранка, — сказала вона, не звертаючись до мене.

Я глянув на руку і справді побачив задру і маленьку ранку межі пальців із засохлою кровю.

Лікарка налагодилася чимсь помастити ранку, коли зненацька почувся знадвору якийсь лемент, квапливе тупотіння ніг на ганку і хтось прожогом вскочив у передпокій.

Лікарка залишила мене і хутко попрямувала до дверей.

— Ой, рятуйте!... Вмирав!... Пробі!... Рятуйте!... — розпачливо лементував чийсь жіночий голос.

Я зірвався з стільця.

— Несіть сюди... Що з ним? — спокійно спитала лікарка, вступаючися з дороги і пропускаючи в кімнату жида, в якого на руках лежав неживий, як мені здалося, хлопчик літ п'яти з неприродно і страшно вилупленими очима.

— Ой, ой... Рятуйте, нанночко!... Рятуйте!... — кричала не своїм голосом молода жидівка, що йшла позаду, з розятреними від сліз очима.

— Кладіть на стіл... Що таке з ним? — спитала лікарка.

— Вдавивсь... Ой лишенько, вдавивсь!.. — одповів жид з блідим, перекривленим од страху обличчям.

— Будь ласка, зачекайте хвилинку в сусідній кімнаті, — сказала мені лікарка і, не чекаючи, покіль я вийду, почала хутко розціпати комір сорочки на хлопчикові.

Я постояв кілька ментів, скинув очима на гнучку постать лікарки, що вже нахилилася над дитиною, і нечутно вийшов у передпокій.

Зупинився, прислухався до чужої мені тиші чужого дому і попростав до сусіднього покою. Розсунув портєри, ступив уперед і раптом застиг на місці. Застиг од несподіванки і здивування... Супроти мене на стіні висів на найвиднішому місці в широкій рямі, прибраній вінком із якогось сухого зеленого листа, мій портрет. Побільшення моєї фотографії студеньських часів...

— Як і коли я міг опинитися тут?... Яким чином попав у це містечко, в якому я вперше сьогодні в житті, в цей чужий для мене дім, до цієї незнайомої лікарки, котру я вперше бачу?...

Я стояв посеред кімнати, здивовано глядів на портрет і не няв віри очам. Як це могло статися?

— А може це не я — подумалося мені: — може це хтось инший. Бував ж у світі дивовижна схожість облич!..

Але вдивляюся в портрет і бачу, що це—я. Та ж сама постава голови, що й на фотографії у мене вдома, той самий погляд, усмішка, фризюра — словом весь я.

Всякі сумніви шезли. Безперечно, це—я. Але як я сюди попав? Коли, при яких обставинах?...

Сідаю на ближчий стілець і починаю пригадувати. Може колись я був знайомий з цією лікаркою, десь зустрічався, був близький

із нею? Може, коли ще вона була курсісткою, гімназисткою?... Але нічого пригадати не міг.

Лице її відразу немов нагадало мені когось. Але з певністю сказати, що я її коли знав, був навіть близький з нею — і це певне так, бо портретові призначено найвідніше місце в покої, — цього сказати рішуче не міг. Що за okazія?

Розгортаю довжелезну низку спогадів, воскресую в пам'яті старі знайомости, зустрічі, привязання, захоплення, навіть випадкові й недовгочасні, яких, мушу признатися, було не мало в моєму житті, але нічогоісенько пригадати не можу...

Лашкевич — згадав я призвище, що прочитав на картці на дверях... Але це мені нічого не говорило. Здавалося навіть, що я ніколи й не чув такого призвища. Сказати б, що зрадила пам'ять? То ні. Вона в той час у мене була дуже добра...

Словом, сижу, дивуюся, прислухаюся до того, що діється в сусідній кімнаті, і нетерпляче чекаю...

На столі лежить альбом фотографій. Беру його, розгортаю і на першому місці знахожу мою фотографію, якої побільшення висить на стіні. Виймаю з альбома і ззаду читаю: „Галочці Л. на спомин про короткі зустрічі“. Під цим — мої ініціали. Далі йшли фотографії студентів і жіночих осіб, молодих і немолодих, гарних і негарних, але жадного знайомого обличчя серед них я не знайшов. Наприкінці альбома була фотографія самої лікарки. Я пильно став вдивлятися в риси її лица, складки губ, вираз очей, стараючися вловити хоч що — небудь мені знайоме, близьке, але даремно...

В передпокої почувся рух. То відходила від лікарки жидівка з дитиною.

— Пошли вам, Боже, здоровля!... Дай вам, Боже, всього, чого б не забажали!... Спасибі, люба панночко. Не знаю вже, чим вас оддячити.

Я зрозумів, що хлопчика врятовано, закрив альбом і підвівся.

В дверях показалася лікарка.

— Даруйте мені, будь ласка, що трохи вас затримала... Такий несподіваний випадок... Прощу вас...

І вона повернулася, щоби йти, але я зупинив її.

— Вибачте мені... Я затримаю вас на хвилинку... Чи не можете мені сказати, хто це?

І я вказав рукою на портрет.

— Вам цікаво знати, хто це? — перепитала вона.

— Так. Річ в тому, бачите, що... Мені здається, що я його знаю, і, коли не помиляюся, знаю дуже добре...

— Цієї людини нема вже на світі, — сказала вона тоскно.

— Нема на світі? — здивувався я.

— Так, він помер.. — сказала лікарка з такою певністю і з таким сумом у голосі, що на мить мені здалося, що я не живу вже, що мене нема на світі... — Літ вісім вже, як помер, — говорила лікарка, побожно глядячи на портрет. — Це була свята людина...

— Свята людина... — мов луна, повторив я, широко розкриваючи очі.

— Я не знала людей кращих, шляхетніших за нього... Правду він любив, правдою жив і за правду заплатив життям... Ця людина відкрила мені очі на життя, показала, в чому щастя життя... Він навчив мене знаходити правду і красу в житті, жити нею і любити її... На жаль, я знала його дуже мало. Але й за той недовгий

час, що мені довелося бути знайомою з ним, я благословляю небо... Це був мій наставник і вчитель життя...

Я стояв мовчки, з палаючими від сорому й хвилювання лицем, слухав і не знав, куди мені подітися.

Я — наставник у житті?.. Я — навчитель правди?.. Я — святий чоловік?.. Чоловік, що був кращий за всіх людей, яких вона знала?.. Я?.. Та ні, це якесь непорозуміння... Це вона про когось іншого говорить...

До горла мого підійшло щось і заважало сказати слово.

— Як його звали? — спитав я через силу, ледве чутно, з боязкістю, навіть зі страхом.

І раптом іздрігнувся всім тілом: вона назвала моє прізвище і моє ім'я...

Що? Це — я?!... Я, котрий ніколи за своє життя не сказав нікому, особливо жінці, жадного розумного, жадного доброго слова!... Жінці, яку ніколи серйозно не вважав за людину, бачучи в ній одну лише втіху в житті чоловіка!... Я, що ніколи не обтяжав себе жадними серйозними питаннями, віддаючися цілком легкодумству, дурацтву і байдикуванню!... Я, котрий усі свої слова потратив на балахонство з жінками і на впевнення їх у тому, що не варто бути в житті невинними і чистими, коли легко і просто можна стати гріховними і розпустними!... Я, що все життя своє провів у ледарстві й гульотійських розвагах, які майже завжди були згубні для безчислених жертв мого адюльтеру, провів у догоді ненадлими і невдержними привередами мого розпустного інстинкту!... Ні, ні, це неможливо!...

Не маючи сили витримати це катування, що застало мене так несподівано, раптово, я низько нахилив голову, щоби, крий Боже, вона не впізнала мене, і ступив до дверей.

— Ви знали його? — спитала лікарка, пильно придивляючися до мене.

— Ні, ні, не знав... — одповів я. — Я помилився...

І не збрехав. Такого, як вона намалювала мене, я ніколи себе не знав у житті.

Вийшов у передпокій, сказав, що дуже поспішаю, назвав дурницею задри на руді, які вона неодмінно хотіла помастити йодиною, заквапився і почав прощатися.

— Ні, ні, не можна, — рішуче запротестувала лікарка. — Я не пущу вас так. Зайдіть, будь ласка, я помащу ранки...

І запросила рукою до прийомного покою.

— Щиро дякую. Але ж пuste це... Чи варто трудити себе по дурницях...

Вона все ж стояла на своєму і примусила мене зайти до кабінету. Помастила ранки, поправила перевязку і відпустила мене. Я дуже боявся чимсь видати себе. На щастя, цього не сталося.

Прощаючись я сунув у руку лікарці чималої вартости кредитку і хутко вискочив у передпокій. Але вона наздогнала мене, поклала гроші мені в кишеню й просто сказала:

— Грошей я не беру... Принципово... Ні в кого... Коли зустрінете в своєму житті нужденних, а їх в дуже багато, віддасте, коли захочете, ці гроші їм... А мені вони непотрібні...

— В такому разі я прохав би вас розпорядитися їми так, як вам забажається...

— Ні. Грошей я не візьму, — категорично відмовилася лікарка.

— Невже й того навчив її той святий чоловік, якого портрет висить у неї в покої? — майнуло в мене в голові, і я хапком, незграбно вийшов з дому.

Від лікарки я поїхав до аптики. Щось, не памятаю, купив там, але не того я туди заїздив. Мені хотілося дещо довідатись від аптикаря про лікарку.

— У вас тут є лікарка в містечку, — сказав я. — Скажіть, будь ласка, що вона з себе уявляє?

— Дуже добрий і знаючий своє діло лікар, — відповів мені провізор. — На диво добрий лікар...

— Он як!... І давно вона у вас?

— А вже, добре не памятаю, шостий чи сьомий рік практикує... На всю округу вславилась... За сотні верст приїздить до неї...

— Так.. А скажіть, будьте ласка, це правда, що вона не бере ні в кого грошей?

— О, так! Ні в кого.. Навіть у найбагатших.

— Добре, але ж вона повинна з чогось жити?...

— Вона, бачите, задовольняється тим скромним утриманням, що одержує від земства... О, наша лікарка молодчина! — не без гордоців сказав аптикар. — І як лікар, і як людина... А як людина, просто незвичайна якась... Скільки добра людям робить!... І працею пособляє, і порадами, і чим хочете... Бачили б ви її підчас нашої торішньої пошести!... Дивуватися треба...

Я поїхав з містечка і більше в йому не був. Повернувся до себе і негайно подав прохання про переведення мене на службу до вас, на північ. Як раз, на щастя, в той час одкривалася у вас вакансія...

От вам історія, що зчинилася зі мною тут, у цьому містечку... Казка, не правда хіба? Сам уважав би це за казку, коли б не сталася вона зі мною самим...

Донченко замовк.

Плескали колеса. Хлюпала коло бортів вода. Жалібно й однотонно долітав звідкись знизу глухий стогін машини.

— І більше не бачили її після того? — поспитав я.

— Ні, не бачив... Я її перевівся звідси до вас, щоби не зустрічатися з нею... Щоби часом якось випадково вона не довідалася про мене... Бо, самі добре розумієте, коли б ознайомилася зі мною хоч трохи, коли б довідалася, що я за цяця така, вона б зняла портрета зі стіни, і її сон, мана, її мрія — бо як инакше назвати це! — словом, усе те, чим вона тепер живе і в що вірить, розсіялося б, як дим на вітрі... А так — хай собі живе і вірить, що є святі люде в світі... Адже-ж віра її в ту людину, якої портрет висить у неї в покої і який зветься моїм імям, — адже це—її життя, її щастя... Те святе, те високе й чисте, що вклала ця жінка своєю уявою в образ портрета, що й до сьогоднішнього дня висить на стіні в неї, це ж тільки міраж, одна омана, ілюзія, яку вона сама утворила й якою живе... І живе, віруючи й люблячи, і несучи з собою в життя свою любов і свою віру... Чи можна ж одняти в неї те, що є основою і значінням її життя і дав їй в світі красу і щастя!... Це було б схоже на те, коли б потушити вогонь на маяці, до котрого пливе в бурхливу чорну ніч, борячися з хвилею, рибалка, що необережно заплив далеко в бурне море... Нехай цей маяк їй світить...

— Так, — зауважив я. — Але всі у нашому місті і сам я добре знаємо, що ви зовсім не такий, яким зараз обрисували себе. Адже ви так багато робите добра для людей, для суспільности, що заслужили у всіх загальну повагу й здивування...

Донченко всміхнувся.

— Е, що я там роблю! Що це в порівнанні з тим, що може зробити людина!.. Але коли вже я там і роблю щось, як ви сказали, то це, як що хочете знати, сталося виключно завдяки цій лікарці, завдяки випадкові, про який я розказав вам... Після мого переїзду до вас я ввесь оддавсь самопізнанню і де-чого навчився. А то — бо-знає, що вийшло б з мене... Так, голубе мій, тільки випадок цей, зустріч із цією лікаркою підняв мене. І тому на все життя вона зосталася для мене любовою і без краю близькою... І тому а-ні на мент я не забуваю про неї...

— І після того не писали їй? — цікавивсь я.

— Ні, не писав. Не насмілювався писати.. А що, колиб найменшим хоча б натяком, необережним словом я закинув би сумнів, зневіря в її душу, — ви розумієте мене?... Ні, не писав... Не залишаю надії колись зустрінутися, прийти до неї, просягнути їй руку і назвати себе. Але це ще рано, дуже рано...

Донченко замовк і замислився. Я не став більше турбувати його своїми запитаннями. Ми сиділи мовчки.

В повітрі ставало холодно. Наближався світанок. Звідкилясь із берега долітали до нас тягучі досвітні крики півнів.

— Спати не хочете? — спитав я, підводячися з лави.

— Спати?... Ні, не хочу. Ви собі йдіть, коли хочете, а я ще посижу трохи.

Я пішов до каюти, залишивши Донченка на палубі.

Прокинувсь я дуже пізно. Був уже день Донченка не було в каюті. Пароплав одчалував од якоїсь пристані.

Я вмився, замовив каву і вийшов на палубу.

Весело світило сонце. Тисячами яскравих, осліплюючих очі блискіток рябіла на легкім вітрі поверхня річки. Небо було блакитне, чисте. Над водою плавали і жалісно скіглили чайки...

Донченко сидів на кінці палуби, біля корми, оповитий задумою.

— Ви не спали? — спитався я, підходячи до нього.

Він підвів на мене журні очі.

— Ні, не спав... А знаєте, вона їхала з нами...

— Хто—вона? — спитав я, не зрозумівши, про кою йде мова

— Лікарка... Про яку я вчора оповідав вам...

— Лікарка? Деж вона? — поспитав я, шукаючи очима по палубі.

— Вона зійшла допіру з пароплава на беріг... На останній пристані... Вона там у себе, коли ми приставали, сіла на наш пароплав і оце тільки зійшла на беріг...

Я уважно глянув на Донченка. Він був схвилований.

— Що ж, підходили до неї, говорили? — спитав я.

Донченко глянув кудись у сизу далечінь, потім одвернувся вбік, ховаючи від мене своє лице, і тихо відповів:

— Н-ні, не підходив... Ходімте пити чай, — запропонував він, підводячися в лави...

ЗМІСТ.

	Стор.
1. Краса життя	3
2. В потоках вічності	13
3. Бог і Смерть	17
4. Казка про щастя	19
5. Божественна краса	22
7. Випадок	24

